

**Preporuke za unaprjeđenje školskog kurikulumu
odgojno-obrazovnih ustanova u području
građanskog odgoja i obrazovanja**

Razvoj volonterskog programa kao dio školskog
kurikuluma

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Polazišne osnove.....	5
3. Uvid u školske kurikulume odgojno-obrazovnih ustanova Primorsko-goranske županije šk. god. 2016/2017.	9
4. Ključni nalazi istraživanja „Volontiranje i odgoja za volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama - Procjena stanja razvijenosti odgoja za volontiranje/školskog volontiranja na području Primorsko-goranske županije na početku i na kraju provedbe projekta Vollumen“	12
5. Preporuke	18
 LITERATURA.....	 23
Prilog 1. Primjeri razrade izvannastavne aktivnosti volonterskog programa / volonterskog kluba u školskom kurikulumu	25

1. Uvod

Građanski odgoj i obrazovanje (dalje: GOO) sastavni je dio hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava već niz godina. Iako u različitim oblicima i pod različitim nazivima, njegova prisutnost vidljiva je još od 1999. pod nazivom Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Građanski odgoj i obrazovanje (u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj) čini jedan od ključnih stupova demokratskog društva.

Iako GOO kao obrazovno područje predstavlja širok raspon tema i sadržaja, ove preporuke stavljaju fokus tek na jedan aspekt GOO-a, volontiranje, koje je svoje mjesto pronašlo u Kurikulumu Građanskog odgoja i obrazovanja (2012) kao tema unutar društvene dimenzije, u Prijedlogu Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje (2017) unutar domene civilno društvo i Kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj (2019) unutar domene društvena zajednica¹.

Glavni razlog ovog fokusa jest to što volontiranje jest horizontalna aktivnost, koja ne pripada isključivo jednom području društvenog djelovanja, već se istovremeno tiče svih područja što dokazuje i spektar različitih organizatora volontiranja i volonterskih aktivnosti. U tom smislu, volontiranje se može promatrati kao sastavni dio sadržaja GOO-a, ali i kao (jedan od) alata i mehanizama za provedbu pojedinih elemenata i sadržaja GOO-a.

Pritom je važno istaknuti da volontiranje jest jedan od oblika aktivnog (su)djelovanja građana u društvu. Ono ima izravan utjecaj na razvoj djece i mladih, kao i njihovih vrijednosti. Volontiranje povećava interes za društvena pitanja općenito, a posebno za lokalne zajednice u kojoj živimo. Tijekom volontiranja, djeca i mladi stječu nove vještine, razvijaju svoje talente, uče se samostalnosti, ali i odgovornosti. Važno je istaknuti da se višestruke dobrobiti volontiranja ne odnose samo na one kojima su volonterske aktivnosti usmjerene (korisnici volontiranja) već se prelijevaju i na same volontere i organizacije koje uključuju volontere, a u konačnici i na društvo u cjelini. Iako prepoznato kao oblik iskustvenog učenja i neformalnog obrazovanja, koje podrazumijeva određenu razinu organiziranosti i strukture, volontiranje se prvenstveno odvija izvan škole², ali ga je korisno i potrebno povezati sa sustavom formalnog obrazovanja na svim razinama, tj. od predškolskog, osnovnoškolskog do srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja. Istraživanja ukazuju da volontersko iskustvo koje djeca i mladi dožive u osnovnoj ili srednjoj školi predstavlja predispoziciju za volontiranje u odrasloj dobi (Hall, Lasby, Ayer, Gibbons, 2009).

Rezolucija Europskog parlamenta iz travnja 2008. o doprinosu volontiranja ekonomskoj i socijalnoj koheziji također naglašava vezu između volontiranja i formalnog sustava obrazovanja te „poziva Komisiju, sve države članice, regionalne i lokalne autoritete da promiču volontiranje na svim razinama obrazovanja, stvarajući prilike za volontiranje od najnižih razreda kako bi volontiranje predstavljalo normalan doprinos životu zajednice...“.

¹ Valja napomenuti kako je u Kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj koji je objavljen u Narodnim novinama 25. siječnja 2019. (NN 10/2019), a primjenjuje se od školske godine 2019./2020., domena „Civilno društvo“ preimenovana u domenu „Društvena zajednica“ pri čemu se opći opis domene nije znatno mijenjao, a civilno društvo opisano je kao „instrument promicanja demokracije i zaštite ljudskih prava“ te sadrži opis kako učenici uče promicati zajednički interes „zalaganjem i sudjelovanjem u radu zajednice (primjerice udruga i nevladinih organizacija)“.

² Komparativna statistika volontiranja koju provodi ministarstvo nadležno za područje volontiranja, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku pokazuje da u 2018. godini, ali i svih prethodnih godina (2014., 2015., 2016., 2017.) najveći broj organizatora volontiranja čine udruge (1258), a tek potom ustanove (151). Valja istaknuti da u broj ustanova kao organizatora volontiranja ulaze i odgojno-obrazovne ustanove, ali i sve druge javne ustanove u Republici Hrvatskoj (ustanove socijalne skrbi, ustanove u kulturi, ustanove u području zdravstva) koje su predale izvješće o obavljenim uslugama ili aktivnostima organizatora volontiranja za 2018. godinu.

Preporuke za unaprjeđenje školskog kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova u području GOO-a predstavljaju smjernice za daljnji razvoj školskog kurikulumu i sustavno uključivanje volontiranja djece i mladih kao doprinosa građanskom odgoju i obrazovanju. One nastoje ponuditi i konkretne praktične smjernice koje nadilaze strateško usmjerenje odgojno-obrazovnih ustanova (školski kurikulum) i velikim su dijelom usmjerene na konkretne korake i promjene u praksi i konkretnom radu ustanova i njihovih djelatnika.

Dugogodišnji rad i suradnja s odgojno-obrazovnim ustanovama (dalje: ustanova) u području razvoja volonterstva među djecom i mladima pokazala je spremnost ustanova u prihvaćanju i integriranju volonterskih aktivnosti u život ustanove. S jedne strane takva praksa može se povezati s odgojnom funkcijom škole, ali i potrebom da se u suvremenom kontekstu dodatno osnaže upravo građanske kompetencije koja se često čine zanemarenima u odnosu na druge obrazovne sadržaje. S druge strane, dugogodišnji nedostatak sustavnog i kvalitetnog uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove na nacionalnoj razini predstavlja prostor da ustanove, u skladu sa svojim mogućnostima, samostalno preuzmu odgovornost, ali i inicijativu za uključivanjem građanskog odgoja i obrazovanja, kao i volontiranja kao djela ovog obrazovnog područja, u svoje nastavne i izvannastavne aktivnosti. Međutim, uz puno pozdravljanje individualnih napora i inicijativa ustanova, konkretniji i kvalitetniji rezultati mogući su ako postoji sustavni i strukturirani pristup građanskom odgoju i obrazovanju.

Iako ove preporuke nemaju pravno-obvezujući karakter za odgojno-obrazovne ustanove, niti im je to namjera, one s jedne strane reflektiraju postojeću praksu, ali i nastoje ponuditi svim ustanovama koje prepoznaju važnost volontiranja i GOO-a neke osnovne preporuke i mehanizme za uključivanje volontiranja u školski kurikulum ili pak snažnije obuhvaćanje ovih sadržaja i aktivnosti u samu praksu ustanova. One također mogu poslužiti i donositeljima obrazovnih politika (posebno na lokalnoj i regionalnoj, ali i nacionalnoj razini) kao smjernice za daljnji razvoj kurikulumu u području građanskog odgoja i obrazovanja, bilo kao međupredmetne teme ili kao zasebnog predmeta. Naravno, one predstavljaju i smjernice za promišljanje daljnjeg djelovanja organizacija civilnog društva, osobito volonterskih centara s ciljem pružanja sustavne podrške razvoju volonterstva u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Preporuke za unaprjeđenje školskog kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova u području građanskog odgoja i obrazovanja nastale su kao jedna od aktivnosti projekta „VOLLUMEN – širenje mreže školskog volontiranja“ koji se provodi u sklopu operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali“ 2014. – 2020. te su sredstva za provedbu osigurana iz Europskog socijalnog fonda u okviru natječaja „Podrška organizatorima volontiranja za unaprjeđenje menadžmenta volontera i provedbu volonterskih programa“. Projekt VOLLUMEN provodio se na području Primorsko-goranske županije, a započeo je s provedbom 01. lipnja 2017. i trajao je sve do 30. svibnja 2019. godine. Projekt su provodile Udruga Delta u partnerstvu s Udrugom za razvoj civilnog društva SMART, Osnovnom školom Vežica i Prvom riječkom hrvatskom gimnazijom.

Stajališta izražena u ovom dokumentu isključiva su odgovornost Udruge za razvoj civilnog društva SMART i Udruge Delta.

2. Polazišne osnove

Teme građanskog odgoja i obrazovanja i volontiranja u Hrvatskoj sastavni su dio obrazovnog diskursa već poduži niz godina. Građanski odgoj i obrazovanje u različitim je oblicima i pod različitim nazivima integriran u obrazovni sustav od 1999. (Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo), a vrlo slična situacija vidljiva je i s volontiranjem koje u Hrvatskoj ima dugu tradiciju iako je ono u bivšem političkom sustavu bilo primjenjivano na načine koji su različiti u odnosu na današnje tumačenje volonterstva, kako u svijetu tako i u okviru Zakon o volonterstvu koji je u Hrvatskoj stupio na snagu 2007. godine³.

Hrvatska, u smislu strateškog opredjeljenja ne zaostaje za razvijenim društvima zapadne demokracije kada je u pitanju građanski odgoj i obrazovanje. Nacionalni okvirni kurikulum iz 2010., Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije iz 2014. te Okvir nacionalnog kurikuluma iz 2017. u svojim polazišnim postavkama prepoznaju i naglašavaju važnost razvijanja i osnaživanja djece i mladih za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom društvu te promiču vrijednosti kao što su solidarnost, odgovornost, integritet i poštivanje koje su u korelaciji s vrijednostima GOO-a i volonterstva.

Također, Zakon o volonterstvu prepoznaje i naglašava povezanost GOO-a i volontiranja te ističe da *„djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske te u neformalnim oblicima učenja potrebno je upoznati s vrijednostima, ulogom i značajem volontiranja, omogućiti im stjecanje iskustva volontiranja, te kroz građanski odgoj i obrazovanje razviti cjelovitu osposobljenost za volontiranje, društvenu solidarnost i aktivno građanstvo.“* (čl. 2, stavka 4). Polazeći od navedenog važno je naglasiti da odgojno-obrazovne ustanove imaju više različitih uloga kada je u pitanju volonterstvo i volontiranje. S jedne strane njihova je uloga promicanje volonterstva među djecom i mladima, potom poticanje volontiranja (kroz informiranje i pružanje podrške), ali i organiziranje volonterskih aktivnosti primarno usmjerenih učenicima koji u njima imaju aktivnu ulogu, ulogu volontera (Šimunković, Forčić, Milinković, Kamenko, Šehić Relić, 2011). Navedene uloge potvrđuju se i u Zakonu o volonterstvu gdje su s jedne strane, odgojno-obrazovne ustanove prepoznate kao organizatori volontiranja (čl.7), ali i kao ustanove čija je uloga promicatelja i poticatelja volontiranja, posebno među maloljetnim osobama mlađim od 15 godina, razvidna u Načelu odgoja za volontiranje (čl. 13).

Kada govorimo o ulozi odgojno-obrazovnih ustanova u promociji i razvoju volonterstva među djecom i mladima, važno je istaknuti što volontiranje donosi svim akterima u sustavu i zašto je njegova integracija u sustav važna, zašto može činiti razliku. Brojna istraživanja (Moore i Allen, 1996; Wilson i Musick, 1999; Lightfoot i Lum, 2005) govore o pozitivnim utjecajima volontiranja kako na pojedince, tako i na širu lokalnu zajednicu. Istraživanje koje je proveo Ofsted (2011) u Ujedinjenom Kraljevstvu navodi da velika većina mladih smatra da im je volontiranje pomoglo u razvoju važnih vještina, poput zagovaranja i timskog rada. Drugi vide da im je volontiranje pomoglo u razvijanju osjećaja odgovornosti i brige o drugima, ali i u povećanju izgleda za zapošljavanje te razvijanju političke svijesti i građanskog angažmana.

Etički kodeks volontera ističe da *„volontiranje osnažuje pojedince, izgrađuje osjećaj solidarnosti, potiče na sudjelovanje, štiti ranjive skupine od ekonomske, društvene i političke marginalizacije i ima potencijal kohezivnog elementa u društvu.“* Šimunković, Forčić, Milinković, Kamenko, Šehić Relić (2011) ističu

³ Zakon o volonterstvu definira volontiranje kao dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili za zajedničku dobrobit, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili potraživanja druge imovinske koristi za obavljeno volontiranje (čl. 3).

pozitivne utjecaje volontiranja i uvođenja volonterskih programa⁴ u odgojno-obrazovne ustanove na tri razine, djecu i mlade, odgojno-obrazovne ustanove i društvo općenito:

Djeca i mladi	Odgojno-obrazovne ustanove	Društvo
<ul style="list-style-type: none"> • Samopoštovanje • Razvijanje razumijevanja za društvene probleme i suosjećanja s drugima • Učenje socijalnih vještina i razvijanje moralnog i etičnog koncepta • Mogućnost utjecanja na društvene promjene • Nova znanja i vještine • Nova poznanstva s različitim društvenim skupinama • Zadovoljstvo koje proizlazi iz pomaganja drugima • Osjećaj korisnosti i pripadnosti • Prva profesionalna iskustva • Korisno provođenje slobodnog vremena • Vježbanje odgovornosti i emocionalno sazrijevanje, obogaćen razvoj svijesti o vrijednostima demokratskog društva 	<ul style="list-style-type: none"> • Školski kurikulum obogaćen novim vrijednostima i vještinama i povećanu kvalitetu rada • Povećan interes za učenje • Povećanu povezanost, solidarnost i društvenu odgovornost i samostalno donošenje odluka među učenicima • Povećanu kvalitetu odnosa između nastavnika i učenika • Nove aktivnosti podrške učenicima u potrebi unutar samih škola • Korisnu mrežu suradničkih organizacija u zajednici • Veći ugled u zajednici • Angažirane učenike za pitanja u okviru škole i zajednice u kojoj škola djeluje • Bolju povezanost s lokalnom zajednicom 	<ul style="list-style-type: none"> • Stvaranje novih vrijednosti • Veću građansku odgovornost i aktivizam mladih • Razvoj društvene solidarnosti i senzibilitet mladih za potrebe društva • Bolju socijalnu inkluziju mladih u društvo • Razvijanje kreativnosti i tolerancije • Bolju kvalitetu življenja • Humanije društvo • Prevenciju poremećaja u ponašanju • Bolju konkurentnost mladih na tržištu rada • Učinkovitije odgovaranje na potrebe u društvu • Povećanje socijalnog kapitala i društvene kohezije

Zaključujući da volontiranje može i treba biti poticano i promovirano u okviru odgojno-obrazovnog sustava valja napomenuti da je takva praksa u svijetu široko rasprostranjena, u zemljama poput Ujedinjenog Kraljevstva, Danske, Nizozemske, Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije. Primjera radi, Melburnška deklaracija o obrazovnim ciljevima za mlade (*Melbourne Declaration on Educational Goals for Young Australians*) i ACT (Australian Capital Territory)⁵ kurikulum volontiranja

⁴ Volonterski program odgojno-obrazovne ustanove predstavlja oblik povezivanja učenika i školskog osoblja unutar škole i druge odgojno-obrazovne ustanove, a karakterizira ga strukturirano i kontinuirano, dugoročno uključivanje učenika u volonterske aktivnosti unutar i izvan odgojno-obrazovne ustanove. Školski volonterski program najčešće poprima oblik volonterskog kluba učenika volontera koje koordinira koordinatore volontera (nastavnik, pedagog, psiholog, knjižničar ili drugi odgojno-obrazovni djelatnici). S obzirom na dosadašnju praksu odgojno-obrazovnih ustanova u ovome se dokumentu koriste naizmjenično pojmovi volonterski program, volonterski klub i volonterske aktivnosti kao pojmovi koji se odnose na organizirano i strukturirano volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama.

⁵ Teritorij australskog glavnog grada (eng. *Australian Capital Territory, ACT*) je samoupravni teritorij unutar Novog Južnog Walesa. U njemu se nalazi glavni grad Australije, Canberra.

vide kao sredstvo za ostvarivanje cilja – učenik kao aktivan i informiran građanin, predan vrijednostima demokracije, jednakosti i pravde te sudjelovanju u životu lokalne zajednice i društva općenito.

Harris (2013)⁶ kao neke od ključnih faktora za uspjeh volonterskih programa u odgojno-obrazovnim ustanovama na području Teritorija australskog glavnog grada navodi:

- volonterski program ugrađen u školski kurikulum,
- pozitivan odnos između škole i suradničkih organizacija,
- podrška u provedbi programa,
- volontiranje kao dio vrijednosti i etosa škole („DNA škole“),
- program je vođen od strane učenika,
- učenici su upoznati s programom i potiče ih se na uključivanje.

Istraživanje koje je provedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu (Ofsted, 2011) govori u prilog vrlo raznolikom i bogatom rasponu pristupa uključivanja volontiranja u odgojno-obrazovne ustanove, fakultete i organizacije za mlade, od kojih su neki povezani s nastavnim predmetom ili specifičnim kvalifikacijama, dok su drugi bili nešto manje formalizirani. Bez obzira na različite prakse, kvalitetno vođeni volonterski programi, od strane kvalificiranih djelatnika koji posjeduju i znanja i vještine vođenja volonterskog programa, kao i djelotvorni načini vrednovanja i artikuliranja ishoda učenja koji se razvijaju kroz volonterski program značajni su preduvjeti za ostvarivanje punog potencijala volontiranja u odgojno-obrazovnom sustavu. Važno je istaknuti da je i podrška donositelja odluka (u ovom slučaju Ureda za standarde u obrazovanju i Odjela za obrazovanje) provoditeljima takvih programa i suradničkim organizacijama ključan uvjet za njihovu što kvalitetniju provedbu (Ofsted, 2011).

Kako bi volontiranje ostvarilo svoj potencijal u odgojno-obrazovnom sustavu, ali i društvu općenito nužna je infrastruktura koja podržava volontiranje. U posljednjih 20-ak godina u Hrvatskoj područje volonterstva doživjelo je snažne i važne trenutke razvoja što je utjecalo na cjelokupnu infrastrukturu volonterstva.

S jedne strane, uspostavljeni su i prepoznati regionalni i lokalni volonterski centri⁷ kao resursni centri zaduženi za razvoj volonterstva u zajednici i pružanje usluga različitim akterima (organizatorima volontiranja, građanima) koji žele pokrenuti volonterski program ili se pak uključiti u volonterske aktivnosti. Dio volonterskih centara ima svoju pravnu osobnost (npr. Volonterski centar Istra), dok dio centara djeluje u vidu organizacije koja samo dio svog djelovanja usmjerava na program volonterskog centra (npr. Udruga MI iz Splita – program regionalnog Volonterskog centra Split, Udruga za razvoj civilnog društva SMART – program regionalnog Volonterskog centra Rijeka). Valja spomenuti i Hrvatski centar za razvoj volonterstva, čiji je rad formaliziran 2014. godine, čija je osnovna uloga predvoditi razvoj i pružati podršku jačanju resursa za afirmaciju volonterstva u Republici Hrvatskoj kroz. To čini kroz promociju i zagovaranje vrijednosti volonterstva, utjecaj na javne politike i pravno okruženje, uspostavljanje i praćenje standarda kvalitete rada volonterskih centara, kreiranje

⁶ *Promoting Youth Engagement and Wellbeing through Student Volunteer Programs in ACT Schools* istraživanje je koje je kao jedan od glavnih ciljeva imalo utvrdi trenutno stanje strukturiranih volonterskih aktivnosti u školama koje pripadaju Teritoriju australskog glavnog grada (ACT).

⁷ Prema Standardima kvalitete volonterskih centara volonterski centri definirani su kao kontakt točke koje povezuju, podržavaju i osnažuju građane i organizacije koji žele volontiranjem izgrađivati sebe i svoje zajednice i doprinijeti rješavanju konkretnih problema i potreba u društvu. Uloga volonterskog centra u zajednici obuhvaća: 1) Pružanje informacija o volontiranju, 2) Povezivanje volontera i organizatora volontiranja, 3) Savjetovanje i edukaciju djece, mladih i drugih građana o volontiranju, 4) Kreiranje kvalitetnih volonterskih programa kroz edukaciju i osnaživanje organizatora volontiranja, 5) Pokretanje i provedbu projekata usmjerenih na uključivanje svih građana i organizacija u izgradnju društva kroz volontiranje, 6) Stvaranje poticajnog okruženja za volontiranje u zajednici kroz promociju i zagovaranje (Hrvatski centar za razvoj volonterstva, 2018).

kvalitetnih edukacijskih programa u području volonterstva, postavljanje standarda kvalitete u provedbi volonterskih programa, iniciranje i afirmaciju inovativnih politika u razvoju volonterstva.

S druge pak strane, različita (državna) tijela, od nadležnog Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (prijašnje Ministarstvo socijalne politike i mladih), Nacionalnog odbora za razvoj volonterstva kao savjetodavnog tijela Vlade Republike Hrvatske i Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva predstavljaju važne aktere koji prepoznaju važnost i vrijednost volonterstva te ga potiču kroz različite mehanizme⁸.

Dosadašnji ključni strateški okvir za razvoj volonterstva u Hrvatskoj predstavljali su Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine Ministarstva socijalne politike i mladih te Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine Vlade Republike Hrvatske. Osim što se još uvijek čeka novo programiranje navedenih strateških okvira (proces još uvijek traje) valja napomenuti da je do sada važeća Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva povezivala volontiranje s obrazovnim sustavom (Mjera 12. Uvođenje odgojno-obrazovnih sadržaja usmjerenih stjecanju znanja, stavova i vrijednosti u vezi s volontiranjem u obrazovni sustav), dok je Nacionalni program za mlade bio usmjeren isključivo na izvaninstitucionalno volontiranje. Ključni strateški dokument za daljnji razvoj volonterstva u Hrvatskoj, a čije se donošenje čeka jest Nacionalni program za razvoj volonterstva za razdoblje od 2017. do 2020. godine ulijeva nadu da će kvalitetno usmjeriti daljnji razvoj volonterstva u svim područjima.

Kada govorimo o financijskim sredstvima koja su usmjerena na razvoj volonterstva, nadležno Ministarstvo, od 2012. godine redovito (su)financira rad regionalnih i lokalnih volonterskih centara. Međutim, valja spomenuti da je prvotna praksa dvogodišnjeg i trogodišnjeg financiranja za regionalne i jednogodišnjeg financiranja za lokalne volonterske centre od 2018. godine prerasla isključivo u jednogodišnje financiranje svih volonterskih centara. Takva je praksa financiranja bila popraćena i smanjenjem dostupnih sredstava⁹ za financiranje rada volonterskih centara što posljedično utječe na kontinuitet rada volonterskih centara, njihovu organizacijsku stabilnost, ali i obim usluga i doseg korisnika kojima su potrebni podrška i pomoć navedenih organizacija.

Praksa je do sada pokazala kako se pojedine 'rupe' u financiranju pokrivaju što kroz natječaje jedinica lokalne i regionalne samouprave, čija se sredstva teško mjere sa sredstvima Ministarstva. Dodatni resurs svakako čine različiti fondovi i programi Europske unije (Europski socijalni fond, Erasmus +, Europa za građane i sl.) čija su sredstva daleko izdašnija, ali predstavljaju projektno financiranje što u prijevodu podrazumijeva financiranje na 'kraće staze', odnosno 2-3 godine za vrijeme trajanja

⁸ Primjerice, Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva od 2008. godine dodjeljuje nagradu „Škola – prijatelj zajednice“ putem koje nagrađuje hrvatske škole koje promiču i razvijaju volonterstvo. 2012. godine nagrada mijenja naziv u „Otisak srca“, 2018. godine nagrada nije dodijeljena, a 2019. godine nagradi „Otisak srca“ pridodaje se i nagrada „Dobrota nas veže i spaja“, pri čemu je prva usmjerena osnovnim, a druga srednjim školama.

⁹ Natječaj Ministarstva iz 2012. ne navodi ukupnu alokaciju sredstava za natječaj, već je predvidio sljedeće najveće godišnje iznose po projektu 1. pilot program Lokalnog volonterskog centra: 50.000,00 kn, 2. Regionalni volonterski centar: 125.000,00 kn. Iz rezultata Poziva evidentno je da su za 2012. odobrena financijskih sredstva iznosila 700.000,00 kn za oba prioriteta područja. U 2015. godini ukupno planirana vrijednost natječaja za prioriteta područja bila je 1. Lokalni volonterski centri: 2.200.000,00 kn, 2. Regionalni volonterski centri: 1.000.000,00 kn. Pritom je najveći godišnji iznos financijskih sredstava po projektu iznosio 1. Lokalni volonterski centri: 150.000,00 kn, a za 2. Regionalni volonterski centri: 250.000,00 kn. U 2018. godini ukupno planirana vrijednost natječaja za prioriteta područja bila je 1. Lokalni volonterski centri: 1.700.000,00 kn, 2. Regionalni volonterski centri: 700.000,00 kn. Pritom je najveći godišnji iznos financijskih sredstava po projektu bio kako slijedi 1. Lokalni volonterski centri: 130.000,00 kn, 2. Regionalni volonterski centri: 200.000,00 kn. Postotak bespovratnih sredstava koji je bilo moguće tražiti od Ministarstva 2012., 2015. i 2018. godine bio je 100% za prioriteta područje 1. Lokalni volonterski centri, dok je za prioriteta područje 2. Regionalni volonterski centri situacija varirala, pa je tako 2012. postotak bespovratnih sredstava bio 100%, dok je sljedeće dvije godine, 2015. i 2018., on bio u rasponu od 60% do 85% cjelokupnog iznosa programa.

provedbe projekta i često su usmjerena razvoju specifičnog područja volonterstva¹⁰ što i dalje ne osigurava održivost rada volonterskih centara, kontinuitet usluga u zajednici, prepušta uspjeh u prikupljanju sredstava samo najumješnijima u pisanju projekata i ne nudi kontinuiran, ali i sustavni razvoj volonterstva u Hrvatskoj.

Iz svega navedenog čini se da će u budućnosti biti potrebni dodatni naponi različitih aktera da bi volontiranje zauzelo toliko zasluženo i propagirano mjesto, ne samo na papiru, već i u realitetu svih koji ga vide kao važnu kariku u razvoju i obrazovanju aktivnih i odgovornih građana, spremnih nositi se s potrebama i problemima, ali i životom u suvremenom društvu.

3. Uvid u školske kurikulume odgojno-obrazovnih ustanova Primorsko-goranske županije šk. god. 2016/2017.

S ciljem dobivanja uvida u školske kurikulume odgojno-obrazovnih ustanova s područja Primorsko-goranske županije (dalje: PGŽ) prije nego su započete aktivnosti projekta „VOLLUMEN – širenje mreže školskog volontiranja“ u razdoblju od lipnja do rujna 2017. godine provedena je analiza školskih kurikuluma ustanova s područja PGŽ-a. Pregled školskih kurikuluma ustanova s područja PGŽ-a poslužio je za dobivanje uvida u informacije o postojećim volonterskim aktivnostima u školama, o volonterskim klubovima koji djeluju unutar škola te o volonterskim programima i projektima koji se provode u suradnji s različitim akterima u zajednici. Ujedno, ova analiza poslužila je za uvid u stanje o broju ustanova i vrsti aktivnosti koje ustanove provode s ciljem poticanja i promoviranja volontiranja među djecom i mladima.

Prema utvrđenom stanju na području Rijeke djeluje **28 osnovnih škola** od kojih su 24 škole pod ingerencijom Grada Rijeke: 23 redovne osnovne škole i Centar za odgoj i obrazovanje, a pri osnovnoj školi Vežica djeluje Osnovna škola za klasični balet i suvremeni ples. Ostale osnovne škole koje djeluju u Rijeci, a koje nisu u nadležnosti Grada Rijeke su Osnovna glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova, Katolička osnovna škola Ivan Pavličić te Osnovna waldorfska škola. Na području ostatka Primorsko-goranske županije djeluju još **32 osnovne škole**, što ukupno čini **60 osnovnoškolskih ustanova** na području PGŽ-a.

Na području PGŽ-a djeluje i **31 srednja škola**, čiji je osnivač Županija, od kojih 19 škola djeluje u Rijeci. Uz navedene srednje škole djeluje **5 učeničkih domova**, od kojih 3 djeluju u Rijeci. Ukupno to čini **36 srednjoškolskih ustanova** na području PGŽ-a. U sklopu dvije srednje škole djeluju i učenički domovi, a radi se o Željezničko tehničkoj školi Moravice i pripadajućem učeničkom domu te Pomorskoj školi Bakar pri kojoj djeluje Učenički dom „Tomislav Hero“. Važno je spomenuti da učenički domovi, za razliku od srednjih škola, ne izrađuju školske kurikulume već se njihov radi temelji na godišnjem planu i programu koji su za ove potrebe analizirani.

U nastavku slijede neki ključni nalazi, ali i zaključci provedene analize.

¹⁰ Posljednji natječaj u okviru Europskog socijalnog fonda koji je objavljen 2016. godine pod nazivom „Podrška organizatorima volontiranja za unaprjeđenje menadžmenta volontera i provedbu volonterskih programa“ predviđao je dvije grupe aktivnosti. Jedna grupa bila je usmjerena organizacijama civilnog društva i javnim ustanovama u području socijalne skrbi i zdravstva, dok je druga grupa bila usmjerena odgojno-obrazovnim ustanovama (osnovnim i srednjim školama te učeničkim domovima). Valja napomenuti da je grupa dva imala daleko izdašniju ukupnu alokaciju dostupnih sredstava, 20.000.000,00 kn, naspram grupe 1 kojoj je alocirano 7.000.000,00 kn. Nakon 2016. godine pa do danas nije objavljen ovako obuhvatan natječaj usmjeren razvoju volonterstva i podršci različitim profilima organizatora volontiranja.

Osnovne škole

U osnovnim školama u gradu Rijeci, iz dostupnih školskih kurikuluma za 2016./2017. godinu razvidno je da se u **4 škole** (OŠ Centar, OŠ Pehlin, OŠ Vladimir Gortan i OŠ Zamet) **navodi neki oblik volonterskog programa i/ili projekta** koji se provodi strukturirano kao što je projekt *Prijatelj životinja* i izvannastavna aktivnost *Crveni križ* dok se u **4 škole** (OŠ Dolac, OŠ Nikola Tesla, OŠ Srdoči, Centar za odgoj i obrazovanje) **ne spominju pojmovi „volontiranje“, „volonterski klub“ ili „volonterski program“**, a za osnovnu školu Kantrida nije pronađen javno dostupan školski kurikulum. U većem broju školskih kurikuluma primjetna je ostvarenost suradnje ustanova s lokalnim podružnicama Crvenog križa kroz čije aktivnosti djeca imaju mogućnost razviti osjećaj empatije, solidarnosti te osvijestiti važnost pomaganja siromašnima i nemoćnima. U **5 školskih kurikuluma** (OŠ Brajda, OŠ Pećine, OŠ Škurinje, OŠ Vežica; Centar za odgoj i obrazovanje) **navode se pojmovi s kojima se može napraviti korelacija s područjem volontiranja** (npr. pomaganje, briga za okoliš, solidarnost) no nisu opisani ili razrađeni na način da je jasno u kojem se obliku volontiranje provodi. Izriekom se **volonterske aktivnosti i volonterske akcije navode u 5 školskih kurikuluma** osnovnih škola (OŠ Belvedere, OŠ Podmurvice, OŠ San Nicolo, OŠ Trsat i OŠ Turnić) kao što su primjerice volonterske aktivnosti *Djeca djeci i Veliko srce male škole* koje za cilj imaju usmjeriti odgoj i obrazovanje učenika ka vrijednostima altruizma i volonterstva i s druge strane aktivnost *Mali ekolozi*. Dvije se osnovne škole (OŠ Podmurvice i OŠ Zamet) izdvajaju programom *Volonteri u školi* – kroz koji uključuju studente volontere s Učiteljskog fakulteta koji pružaju pomoć u učenju učenicima slabijeg socijalno-ekonomskog statusa.

U osnovnim školama van Rijeke, a na razini Primorsko-goranske županije, iz dostupnih školskih kurikuluma, primjetno je da se u **8 škola ne spominju pojmovi „volontiranje“, „volonterski klub“ ili „volonterski program/projekt“** (OŠ Frana Krsta Frankopana, Krk; OŠ Ivana Gorana Kovačića, Vrbovsko; OŠ Jurja Klovića, Tribalj; OŠ Brod Moravice, Brod Moravice; OŠ dr. Josipa Pančića, Bribir; OŠ Mrkopalj, Mrkopalj; OŠ Omišalj, Omišalj; OŠ Petar Zrinski, Čabar; OŠ Rudolga Strohala, Lokve), iako se uglavnom nailazi na pojmove „solidarnost“ i „humanitarno“ što se u određenom kontekstu može povezati uz područje volontiranja (npr. briga za okoliš, humanitarne aktivnosti i akcije, sudjelovanje u projektu *Škole za Afriku* i akciji *Zelena Čistka*). **Volonterski klub djeluje samo u 1 školi** (OŠ Maria Martinolića, Mali Lošinj) pod imenom *Školski volonteri*, gdje učenici mogu sudjelovati u različitim, razrađenim i opisanim aktivnostima (pomoć u učenju mlađim učenicima, ekološke akcije, humanitarne akcije...). **Strukturirani oblik volonterskog programa i/ili projekta** navodi se u **14 kurikuluma** (OŠ Bakar, Bakar; OŠ Čavle, Čavle; OŠ dr. Branimira Markovića, Ravna Gora; OŠ Kostrena, Kostrena; OŠ Malinska-Dubašnica, Malinska; OŠ Milan Brozović, Kastav; OŠ Skrad, Skrad; OŠ Sveti Matej, Viškovo; OŠ Drago Gervais, Brešca; OŠ Frana Krste Frankopana, Brod na Kupi; OŠ Ivana Mažuranića, Novi Vinodolski; OŠ Ivana Rabljanina, Rab; OŠ Ivanke Trohar, Fužine; OŠ Jelenje, Dražice) u obliku različitih grupa (npr. eko grupa, prirodnjaci, *Mali humanitarci*, grupe mladeži i podmlatka Crvenog križa...) i projekata (npr. *Kako biti bolji*, *Male tajne za sretne njuškice*, *Tko je moj bližnji*, *Škole za Afriku*, *projekt UHURN Zvono*...). Iako nije navedena kao volonterski klub ili program, grupa *Mali humanitarci* (OŠ Čavle, Čavle) dostupna je učenicima izvannastavnim angažmanom, bavi se aktivnostima koje odgovaraju aktivnostima volontera u volonterskim klubovima. **11 kurikuluma** (OŠ dr. Andrija Mohorovičić, Matulji; OŠ Bakar, Bakar; OŠ Čavle, Čavle; OŠ Frane Petrića, Cres; OŠ Hreljin, Hreljin; OŠ Delnice, Delnice; OŠ Ivanke Trohar, Fužine; OŠ Klana, Klana; OŠ Kraljevica, Kraljevica; OŠ Milan Brozović, Kastav; OŠ Skrad, Skrad) sadrži navode **volonterskih akcija i aktivnosti**, kroz koje djeca mogu sudjelovati u raznolikim dobrovoljnim aktivnostima (npr. čišćenje i uređivanje okoliša, eko-akcija *Papirko*, akcije prikupljanja za potrebite, humanitarne akcije...). Dvije osnovne škole (OŠ Ivana Rabljanina, Rab i OŠ Sveti Matej, Viškovo) uključuju studente i ostale građane kao pomoć u učenju svojim učenicima i učenicima s teškoćama u razvoju (npr. program *Volonteri-pomoć u učenju*). Važno je napomenuti kako neke škole nisu ažurne u objavi kurikuluma (npr. kurikulum OŠ Rudolfa Strohala, Lokve i OŠ Mrkopalj, Mrkopalj), dok za OŠ Viktora Cara Emina, Lovran nije pronađen školski kurikulum.

Srednje škole i učenički domovi

U srednjim školama na razini Primorsko-goranske županije, iz dostupnih školskih kurikulumuma za 2016./2017. godinu vidljivo je da se **u 10 škola i jednom učeničkom domu** (Srednja škola za elektrotehniku i računalstvo Rijeka, Glazbena škola I.M.Ronjgova Rijeka, Prirodoslovna i grafička škola Rijeka, Strojarska škola za industrijska i obrtnička zanimanja Rijeka, Tehnička škola za strojarstvo i brodogradnju Rijeka, Škola za primijenjenu umjetnost Rijeka, Srednja škola Čabar, Hotelijersko – turistička škola Opatija, Pomorska škola Bakar, Željeznička tehnička škola Moravice, Učenički dom Kvarner) **ne spominju pojmovi „volontiranje“, „volonterski klub“ ili „volonterski program/projekt“** već se ponegdje mogu pronaći pojmovi „solidarnost“ i „humanitarno“ što u određenom kontekstu može predstavljati poveznicu uz područje volontiranja. **U 9 škola** (Gimnazija Andrije Mohorovičića Rijeka, Graditeljska škola za industriju i obrt Rijeka, Medicinska škola Rijeka, Prva sušačka gimnazija Rijeka, Srednja škola Andrije Ljudevita Adamića Rijeka, Gimnazija Eugena Kumičića Opatija, Srednja škola Ambroza Haračića Mali Lošinj, Srednja škola Crkvenica, Srednja škola Krk) i **jednom učeničkom domu** (Učenički dom Lovran) **navode se volonterski projekti i/ili programi**, koji su osmišljeni i prikazani na način da imaju svoju strukturu (obilježavanje Međunarodnog dana volontera, volontiranje u prihvatilištu za beskućnike i u socijalnoj samoposluzi, humanitarno darivanje za blagdane, *Zavolontirani volonteri,...*). **U svega 3 od 31 školska kurikulumuma** (Prva riječka hrvatska gimnazija, Ekonomska škola Mije Mirkovića, Trgovačka i tekstilna škola Rijeka) **navedeni su i opisani volonterski klubovi** koji djeluju unutar škola kroz izvannastavnu aktivnost. U kurikulumima je do detalja navedeno i opisano tko je provoditelj aktivnosti, obrazložen je cilj, namjena, očekivani ishodi, način realizacije, potrebni resursi, moguće poteškoće i troškovnik. Slična situacija pronađena je i u godišnjem planu i programu **3 učenička doma** (Učenički dom Lovran, Učenički dom Podmurvice i Dom učenika Sušak) gdje se volontiranje, odnosno volonterski klub vidi kao jedan od programa doma (temeljni ili posebni program) detaljnije su definirani cilj, ishodi i aktivnosti navedenih programa. U jednoj se školi (Srednja talijanska škola Rijeka) navodi pojam „volonterska grupa“ koja u interpretaciji značenja volonterskog kluba djeluje vrlo slično njemu te su opisani ciljevi, karakteristike i ishodi (aktivnošću se promiče pomoć pri učenju, pomoć socijalno ugroženima, ekološki projekti, pomoć nezbrinutim životinjama te pomoć pri organizaciji sportskih događanja) dok se u jednoj školi (Prometna škola Rijeka) planira intenzivirati aktivistička grupa učenika koji bi se željeli baviti volonterskim radom u volonterskom klubu. **U 7 škola** (Elektroindustrijska i obrtnička škola Rijeka, Građevinska tehnička škola Rijeka, Prometna škola Rijeka, Salezijanska klasična gimnazija Rijeka, Strojarsko brodograđevna škola Rijeka, Srednja škola Delnice, Srednja škola Rab) **se pojam „volontiranje“ i/ili „volonterska akcija“ spominje u kontekstu pomaganja**, najčešće kroz ekološku dimenziju (npr. uređivanje školskog okoliša, parka, vrta,...) ili kroz humanitarni aspekt (npr. prikupljanje namirnica i odjeće za socijalnu samoposlugu). Za Ženski učenički dom Marije Krucifikse Kozulić nije pronađen pripadajući godišnji plan i program rada.

Zaključak

Iz provedene analize kurikulumuma osnovnih i srednjih škola te godišnjih planova i programa učeničkih domova razvidna je vrlo raznolika praksa integriranja volontiranja i aktivnosti povezanih s volontiranjem u pojedinim ustanovama. Tek manji dio ustanova ima uspostavljen i izrijekom naveden **„volonterski klub“** ili **„volontersku grupu“** kao sastavni dio školskog kurikulumuma / godišnjeg plana i programa i takav klub ili grupa najčešće predstavljaju izvannastavnu aktivnost za učenike ili su dio posebnog programa unutar učeničkog doma.

No, bez obzira spominju li se ili ne izrijekom pojmovi **„volontiranje“, „volonterski klub“** ili **„volonterski program/projekt“** najveći dio ustanova planira provedbu aktivnosti koje ili jesu volontiranje ili imaju snažne konotacije s volontiranjem (ekološke akcije; akcije uređenja školskih ili

drugih javnih površina; akcije prikupljanja različitih potrepština bilo za ugrožene skupine građana ili životinje; pružanje pomoći u učenju i sl.). U tom smislu ohrabrujući je nalaz što ustanove planiraju aktivnosti koje učenike potiču na aktivno sudjelovanje, kako unutar tako i izvan školske zajednice, ali i aktivnosti koje za cilj imaju promociju vrijednosti poput solidarnosti, ljudskih prava, aktivnog sudjelovanja u i brige o zajednici, uključujući i građanima, životinjama i okolišu. Sve navedeno govori u prilog snažnoj i prepoznatoj odgojnoj ulozi ustanova i uključenosti pojedinih segmenata građanskog odgoja i obrazovanja, bilo to namjerno ili nenamjerno.

Također, pozitivan nalaz predstavlja i isticanje suradnje s različitim organizacijama iz zajednice, posebno u vidu provođenja različitih (humanitarnih) aktivnosti ili uključivanja u aktivnosti samih organizacija. U tom smislu važno je istaknuti da u analiziranim dokumentima prevladavaju organizacije poput Crvenog križa i Socijalne samoposluge, kao i aktivnosti humanitarnog karaktera. Valja istaknuti kako je raspon organizacija iz zajednice (organizacija civilnog društva i drugih javnih ustanova) daleko brojniji i područjem djelovanja raznovrsniji što daje naslutiti da prostora za razvoj ima - što u smislu suradnje s raznovrsnijim organizacijama, ali i organiziranja volonterskih aktivnosti unutar raznolikih područja društvenog djelovanja (npr. kultura, sport, djeca i mladi, ljudska prava...). To zasigurno može utjecati na snažnije povezivanje volontiranja s drugim sadržajima građanskog odgoja i obrazovanja, oplemenjivanje i obogaćivanje djelovanja ustanova, ali i njihovu prepoznatljivost u zajednici.

Praksa planiranja uključivanja vanjskih volontera tj. volontera iz zajednice, primjetna je samo kod 4 osnovne škole koje angažiraju takve volontere za potrebe pružanja pomoći u učenju. Razumljivo je da ovakvi naponi i praksa razumljivo još uvijek nisu ustaljena praksa većeg broja ustanova, a mogući razlozi leže u još uvijek nedovoljnom poznavanju mogućnosti uključivanja volontera iz zajednice u rad ustanova, nedovoljnom poznavanju ili pak razumijevanju uloge ustanova kao organizatora volontiranja¹¹, ali i dodatnom opterećenju u smislu poslova i zadataka za ustanovu, u situacijama uključivanja vanjskih volontera. Ovo područje predstavlja prostor za daljnje promišljanje i razvoj.

Iz svega navedenog može se zaključiti da najveći dio ustanova u nekom obliku promiče i potiče praksu volontiranja učenika u okviru školskog kurikulumu i godišnjeg plana i programa. Prostora za daljnji razvoj i strukturiraniji pristup u okviru navedenih dokumenata dakako ima. Međutim, sljedeći koraci bi svakako trebali biti usmjereni ka utvrđivanju kako se planirane aktivnosti realiziraju u praksi, s kojim se poteškoćama i izazovima ustanove susreću u realizaciji, ali i kakva im je vrst podrške potrebna u cilju daljnjeg razvoja i unaprjeđenja kvalitete volonterskih aktivnosti.

4. Ključni nalazi istraživanja „Volontiranje i odgoja za volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama - Procjena stanja razvijenosti odgoja za volontiranje/školskog volontiranja na području Primorsko-goranske županije na početku i na kraju provedbe projekta Vollumen“

Istraživanje „Volontiranje i odgoj za volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama - Procjena stanja razvijenosti odgoja za volontiranje/školskog volontiranja na području Primorsko-goranske županije na početku i na kraju provedbe projekta Vollumen“ provedeno je u sklopu projekta Vollumen – širenje mreže školskog volontiranja i sastavni je dio **Elementa projekta 3 – Promocija i primjeri dobre prakse volontiranja djece i mladih, odnosno aktivnosti 3.5. Procjena stanja o školskim volonterskim klubovima i njihovim aktivnostima na području Primorsko-goranske županije na početku i na**

¹¹ Organizator volontiranja u smislu Zakona o volonterstvu (NN 58/07, 22/13) može biti udruga, zaklada i fundacija, ustanova i svaka druga pravna osoba iz čijeg osnivačkog akta proizlazi da nije osnovana s ciljem stjecanja dobiti (neprofitna pravna osoba).

kraju projekta (evaluacija). Za provedbu evaluacijskog istraživanja, odnosno procjene stanja bila je angažirana i odgovorna vanjska suradnica, izv.dr.sc. Bojana Čulum Ilić sa Sveučilišta u Rijeci, Filozofskog fakulteta u Rijeci, Odsjeka za pedagogiju.

Procjena stanja, odnosno evaluacija osmišljena je u dva ciklusa (1. ciklus – početak projekta i 2. ciklus – kraj projekta), uz primjenu kombiniranog istraživačkog pristupa - kvantitativnog istraživačkog pristupa u oba ciklusa (anketni upitnici) te kvalitativnog pristupa u drugom istraživačkom ciklusu (fokusne grupe s koordinatorima volontera te s učenicima osnovnih i srednjih škola onih ustanova koje su bile uključene u projekt Vollumen).

S obzirom na obimnost cjelokupnog izvještaja, u ovom će dokumentu biti dan pregled i osvrt na ključne nalaze relevantne za sam dokument Preporuka, dok je cjeloviti izvještaj provedene procjene stanja moguće pronaći i pročitati [OVDJE](#).

Opis uzorka oba ciklusa istraživanja

U prvom ciklusu (kvantitativnog) istraživanja sudjelovale su odgojno-obrazovne ustanove koje djeluju na području Primorsko-goranske županije - osnovne škole, srednje škole i učenički domovi, njih 33, dok su u drugom ciklusu (kvantitativnog) istraživanja sudjelovale samo one ustanove koje su bile uključene u projekt Vollumen, njih 18¹² (Tablica 1).

	1. ciklus (kvantitativnog istraživanja)	2. ciklus (kvantitativnog istraživanja)
Tip odgojno-obrazovne ustanove	Broj	Broj
Osnovna škola	16	8
Srednja škola	13	8
Učenički dom	3	2
Centar za odgoj i obrazovanje	1	0
Ukupno	33	18

Tablica 1. Prikaz uzorka - ispitanici prvog i drugog ciklusa (anketnog) istraživanja prema tipu/vrsti odgojno-obrazovne ustanove

Sudionici uključeni u kvalitativni dio 2. ciklusa istraživanja čine namjerno/ciljano birani uzorak, a sukladno uključenosti u različite aktivnosti projekta Vollumen. Održane su četiri fokusne grupe, od čega dvije s koordinatorima volontera, jedna s učenicima (odabrane) osnovne škole, i zadnja s učenicima (odabrane) srednje škole (Tablica 2).

	2. ciklus (kvalitativnog istraživanja)
Skupina	Broj

¹² Valja napomenuti da odgovori jedne ustanove uključene u projekt Vollumen nisu razmatrani u 2. ciklusu procjene s obzirom da se navedena ustanova uključila s odgodom u projekt i nije sudjelovala u 1. ciklusu procjene, zbog čega se nije mogla izvršiti adekvatna usporedba rezultat prije i nakon projekta Vollumen. Navedeno znači da se usporedna analiza radila na ukupnom uzorku od 17 uključenih ustanova.

Koordinatori volontera	14
Učenci OŠ	11
Učenci SŠ	6
Ukupno	31

Tablica 2. Prikaz uzorka - sudionici fokusnih grupa prema skupinama uključenih u projekt Vollumen (drugi ciklus istraživanja)

Ključni nalazi oba ciklusa istraživanja

U ovom djelu, za potrebe izrade cjelovitog dokumenta Preporuka, prikazat će se ključni nalazi usporedne analize rezultata odnosno svojevrsnih postignuća ustanova uključenih u projekt Vollumen s ciljem procjene doprinosa projekta Vollumen razvoju i unapređenju programa školskog volontiranja / odgoja za volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama, a koji mogu poslužiti daljnjoj razradi preporuka koje donosi ovaj dokument.

i) Nalazi kvantitativnog istraživanja

Rezultati usporedne analize pokazuju kako se broj ustanova koje su **integrirale školski volonterski klub/program u kurikulum i više nego udvostručio** u periodu trajanja projekta Vollumen - sa sedam (7) ustanova prije Vollumena (41.18%) na šesnaest (16) ustanova nakon Vollumena (94.12%).

Rezultati vezani uz modele vođenja volonterških programa / volonterških aktivnosti pokazuju kako od svih ustanova uključenih u 2. ciklus istraživanja, u njih deset (55,56%) te **programme vode isključivo djelatnici ustanove**. Nema niti jedne ustanove u kojoj je uspostavljen volonterški klub/program vođen od strane učenika niti roditelja. **U jednoj trećini ustanova uspostavljen je suradnički model** pa tako volonterški klub/program vode zajedno djelatnici i učenici ustanove.

Nalaz o broju učenika uključenih u volonterške aktivnosti upućuje na **porast broja uključenih učenika u organizirane volonterške aktivnosti**. Očekivano, u drugom ciklusu provedbe istraživanja nije bilo ustanova u kojima nije bilo uključenih učenika, što je bio slučaj za dvije ustanove u prvom ciklusu.

Zamjetan je **porast organizacije više volonterških aktivnosti** u aktualnoj (šk. god. 2018/2019.) u odnosu na prethodnu školsku godinu, pa je tako nešto više od jedne trećine ustanova (6 ustanova, 35.29%) nakon projekta Vollumen imalo više od šest organiziranih aktivnosti, pri čemu se brojke kreću od sedam do njih četrnaest. Važno je istaknuti da istraživanje upućuje na **dominaciju aktivnosti humanitarnog karaktera** (94,44%), nakon čega slijede **ekološke aktivnosti/akcije** (66,67%) te **aktivnosti uređenja prostora ustanove** (55,56%). Postoji (stabilna) usmjerenost/orijentacija organiziranih volonterških aktivnosti na **potrebe/probleme ustanova** (70,58% ustanova u oba istraživačka ciklusa), ali isto tako evidentan je pomak nakon Vollumena gdje se organizacijom volonterških aktivnosti uspješno adresiraju (neke) **potrebe/problemi lokalne zajednice** (1. ciklus: 10 ustanova; 2. ciklus: 14 ustanova). Valja istaknuti kako je u uspoređivanju s 1. ciklusom, u 2. ciklusu zabilježen **porast u broju ustanova koje samostalno organiziraju volonterške aktivnosti**, ali i **broju onih koji to čine u suradnji s drugim ustanovama i udrugama iz zajednice**.

Kontekst dinamike i 'prostora' provedbe volonterških aktivnosti pokazuje kako **dvije trećine ustanova uključenih u istraživanje** (12 ustanova, 66.67%) **organizira volonterške aktivnosti redovito**, odnosno **kontinuirano tijekom cijele školske godine**. Nešto više od polovice ustanova uključenih u istraživanje (10 ustanova, 55.56%) pristupa i organizaciji više volonterških aktivnosti

tijekom obilježavanja nekih prigodnih datuma. U odnosu na prvi ciklus istraživanja, zamjetan je **porast organizacije volonterskih aktivnosti tijekom cijele školske godine.**

U odnosu poticanja učenika na dugotrajnije odnosno kratkoročno volontiranje, među odgojno-obrazovnim ustanovama **dominira i dalje poticanje učenika na više kratkoročnih volonterskih angažmana tijekom školske godine.**

Rezultati povezani s financijskim aspektom održavanja školskih volonterskih klubova/programa ukazuju, uspoređujući 1. i 2. ciklus istraživanja, da nakon Vollumena i dalje **manje od polovice odgojno-obrazovnih ustanova ulaže vlastita sredstva** u razvoj volonterskih aktivnosti odnosno programa (7 ustanova, 41.18%). Četiri uključene ustanove (4 ustanove, 23.53%) iskazuju namjeru za ulaganjem, ali i činjenicu manjka odnosno izostanka raspoloživih sredstava, ali tri ustanove (3 ustanove, 17.65%) i dalje ne planiraju ulagati sredstva, bez obzira na njihovu raspoloživost. Ove nalaze valja promatrati uzimajući u obzir **'prirodu/karakter' volonterskih aktivnosti koje se organiziraju u odgojno-obrazovnim ustanovama** (osobito se osnovne škole odlučuju za organizaciju aktivnosti unutar škole, za čiju provedbu nisu potrebna značajnija ulaganja financijskih sredstava).

Nadalje, nalazi istraživanja također ukazuju da se **praksa informiranja i oglašavanja mogućnosti volontiranja 'institucionalizirala'** kod većine uključenih ustanova nakon provedbe projekta Vollumen (1. ciklus: 9 ustanova, 52.94%; 2. ciklus: 15 ustanova, 88.23%). Nakon projekta Vollumen **nešto veći broj uključenih ustanova bilježi i praksu otvorenosti spram dolaska drugih organizacija iz lokalne zajednice** u ustanovu s ciljem predstavljanja vlastitih programa i volonterskih potreba (1. ciklus: 9 ustanova, 52.94%; 2. ciklus: 11 ustanova, 64.70%). Nastavno na prethodno, tijekom provedbe projekta **udvostručio se i broj ustanova koje su osnažile svoju suradnju s organizacijama civilnog društva u lokalnoj zajednici, a s ciljem poticanja učenika na volontiranje** (1. ciklus: 7 ustanova, 41.18%; 2. ciklus: 13 ustanova, 76.47%). Na tragu navedenog, pomak je također vidljiv i u **broju ustanova koje uspješno povezuju učenike s drugim organizacijama** koje su iskazale potrebu za volonterima (1. ciklus: 7 ustanova, 41.18%; 2. ciklus: 14 ustanova, 82.35%).

Ako se promatraju prakse vrednovanja volontiranja i nagrađivanja uključenih aktera istraživanje pokazuju da je **segment praćenja, vrednovanja i nagrađivanja najslabije razvijen segment volonterskih programa/klubova/aktivnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama** koje su sudjelovale u Vollumen projektu. U oba istraživačka ciklusa ustanove pokazuju **veću naklonost učenicima odnosno praksi nagrađivanja učenika za njihov volonterski angažman** (1. ciklus: 9 ustanova, 52.94%; 2. ciklus: 14 ustanova, 82.35%), u odnosu na nagrađivanje nastavnika, stručnih suradnika i ostalih djelatnika (1. ciklus: 5 ustanova, 29.41%; 2. ciklus: 3 ustanova, 17.65%).

Još jedan od aspekata promatran u usporednom kontekstu jest i onaj o povezanosti volontiranja s različitim oblicima nastavnih, odnosno izvannastavnih aktivnosti. Rezultati istraživanja pokazuju **zanimljive i stabilne tendencije povezivanja volontiranja s izbornim izvannastavnim aktivnostima** (13 ustanova, 76.47% u oba ciklusa) **odnosno mogućnosti informiranja učenika o volontiranju putem međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja** (9 ustanova, 52.94% u oba ciklusa). Ovaj posljednji, aspekt povezanosti volontiranja i međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja, pokazuje da je prepoznat kao platforma za informiranje o volontiranju, pa tako **polovica uključenih ustanova tvrdi kako u njihovim ustanovama učenici imaju prilike čuti i informirati se o volontiranju upravo kroz međupredmetnu provedbu građanskog odgoja i obrazovanja.**

Dio istraživanja koji je za svrhu imao ispitivanje različitih mogućnosti institucionalnog i izvaninstitucionalnog (stručnog) doprinosa (daljnjem) razvoju i unapređenju volonterskih programa/aktivnosti odgojno-obrazovnih ustanova pokazuju da ispitanici **iznimno visoko vrednuju sve one poticajne mjere daljnjeg razvoja volontiranja učenika u odgojno-obrazovnim ustanovama u čiju bi se realizaciju mogli uključiti volonterski centri**, pa se tako njihove procjene pojedinačnih mjera kreću od (najniže) 77,77% do (najviše) 94,44%. **Najvišima se procjenjuje doprinos onih mjera**

povezanih sa **stručnom podrškom volonterskih centara u pružanju edukacijskih usluga** (za učenike, nastavnike, stručne suradnike i ostale djelatnike), te mjera povezana sa **stručnom podrškom istih u organizaciji volonterskih aktivnosti** (94,44% za sve tri mjere). Nešto nižim vrijednostima (ali i dalje vrlo visokima) procjenjuje se doprinos **stručne podrške volonterskog centra u osmišljavanju mogućnosti volontiranja i načina odgoja za volontiranje u okviru međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja** (88,89%) odnosno **izbornih izvannastavnih aktivnosti** (83,34%).

Od ostalih vidova stručne podrške koju bi mogli pružiti volonterski centri, ističe se ona povezana s **osmišljavanjem i uspostavljanjem volonterskog programa/kluba te stručna osposobljenost koordinatora u području menadžmenta volontera** (obje 83,33%) te **podrška povezana s edukacijom roditelja** (77,78%). Ispitanici su prepoznali i **vrijednost studijskih putovanja u ustanove čiji su volonterski programi prepoznati kao primjeri dobre prakse** (77,78%). Drugu skupinu poticajnih mjera daljnjeg razvoja volontiranja učenika u odgojno-obrazovnim ustanovama čine one mjere za čiju se realizaciju odgovornost može tražiti u kontekstu (ostalih oblika) institucionalne i izvaninstitucionalne podrške. U tom smislu, primjerice, najveći je udio ispitanika, njih 94,45%, procijenilo kako je **kontinuirana kvalitetna suradnja s istim organizacijama** (npr. udrugama, volonterskim centrima) u lokalnoj zajednici ono što ima potencijala doprinijeti daljnjem razvoju volontiranja učenika u odgojno-obrazovnim ustanovama. Ne iznenađuje ni visoka procjena **dodatnih financijskih sredstava za kvalitetniju organizaciju volonterskih aktivnosti** (83,34%). Ispitanici prepoznaju i važnost uključivanja relevantnih aktera pa je tako njih 77,78% procijenilo da bi **veća razina podrške od strane upravnih tijela** (npr. Upravni odjeli za odgoj i školstvo Grada i Županije) mogla doprinijeti daljnjem razvoju volontiranja učenika u njihovim ustanovama.

Rezultati u konačnici pokazuju kako su ispitanici unisoni u procjeni doprinosa uključenosti u Vollumen projekt **snažnijoj promociji volonterstva među učenicima njihove ustanove**, što izražava njih 100%. Većina ispitanika, njih 72,22%, procjenjuje da je uključenost u Vollumen doprinijela i **boljoj vidljivosti njihove ustanove u lokalnoj zajednici**.

ii) *Nalazi kvalitativnog istraživanja*

Fokusne grupe održane s koordinadorima volontera odgojno-obrazovnih ustanova uključenima u projekt Vollumen dale su dublje uvide u njihova iskustva i razmišljanja. Tako primjerice istraživanje upućuje na **'jednoglasnu' važnost podrške ravnatelja i kolektiva nastavnika** - tamo gdje podrška spomenutih aktera zaista postoji, koordinatori volontera puno lakše nadilaze izazove, brže pronalaze adekvatna rješenja, spremniji su na dugoročniji angažman, broj organiziranih volonterskih aktivnosti kontinuirano raste, kao i broj uključenih motiviranih učenika i suradničkih organizacija u zajednici; u onim školskim sredinama gdje je takav vid podrške evidentan, volonterski program/klub uživa određeni status u samoj školi i izvan nje (u zajednici) i ima svoj identitet s kojim se učenici volonteri ponosno poistovjećuju.

Također, **jednoglasan je stav sudionika u zagovaranju ideje da se volonterski angažman učenika 'usustavi' u formi izborne izvannastavne aktivnosti i/ili izbornog predmeta**. Iskustva sudionika progovaraju i o različitim strateškim pristupima koje su škole (ravnatelji, često uz podršku stručnih suradnika i koordinatora volontera) zauzele u iznalaženju (boljeg) statusa volonterskih programa/klubova/aktivnosti odnosno volonterskog angažmana učenika.

Unatoč institucionalnim razlikama, **vrijeme i (kvalitetan) kadar dva su ključna resursa koja svima nedostaju** - svim koordinadorima volontera ovaj angažman dakako dolazi povrh njihovih redovnih obveza u okviru primarnog radnog mjesta.

Istraživanje je pokazalo da su iskustva i prakse odgojno-obrazovnih ustanova u području vrednovanja volonterskog angažmana i nagrađivanja učenika volontera raznoliki, pa tako postoje primjeri **'formalnog'** (potvrda, zahvalnica, nagrada) i **'neformalnog'** vrednovanja odnosno nagrađivanja (odlazak na izlet, karte za kino, druženje). Sudionici ističu kako aspekti vrednovanja nerijetko ovise o financijskim mogućnostima, ali da ovaj aspekt nastoje uvijek njegovati.

Potreba za financijskim sredstvima s ciljem razvoja kvalitetnijih volonterskih programa/klubova je evidentna, koordinatori se snalaze na različite načine. Aspekt financiranja ukazuje na određene razlike između upravljanja školskim volonterskim programima/klubovima/aktivnostima u osnovnim i srednjim školama. Osnovne se škole svojim volonterskim aktivnostima profiliraju dominantno u kontekstu odgoja za volontiranje, što implicira da se značajan dio volonterskog programa (a ponekad i cjelovit) odvija u školi. U srednjim školama praksa je često sasvim drugačija i angažman u volonterskim aktivnostima implicira dinamičan boravak učenika 'na terenu', nerijetko i uz dodatne troškove prijevoza. Takva potreba **motivira (neke) koordinateure na projektno djelovanje i prijave na razne natječaje.** U kontekstu ovog aspekta njihova djelovanja, (neki) koordinatori iskazuju niz potreba povezanih s područjem upravljanja projektima. Također, važno je istaknuti da je **informiranje koordinatora o mogućnostima financiranja školskih volonterskih programa/klubova/aktivnosti,** jedna od ključnih potreba. Imajući u vidu iskustva s nizom različitih natječaja, sudionici ističu izazov selekcije/filtriranja postojećih natječaja. Iskazuju potrebu za platformom na kojoj bi imali već infiltrirane i selektirane informacije samo o onim natječajima na koje se mogu prijaviti.

Postoji konsenzus među svim sudionicima istraživanja o **važnosti postojanja i daljnjeg aktivnog djelovanja mreže koordinatora volonterskih programa/klubova.** Svi sudionici iskazali su i interes i spremnost na aktivan angažman u mreži. Važnost ove mrežne platforme objašnjavaju na tri dominantne razine - (I) omogućuje se daljnja suradnja i blizina SMARTu i Delti, što je relevantno iz aspekta stručne podrške; (II) omogućuje se određena dinamika sustavne razmjene iskustava, a sudionici posebno ističu važnost prilika za razgovor i dijeljenje informacija 's terena' kako bi si međusobno bili podrška u iznalaženju rješenja niza izazova s kojima se susreću; (III) omogućuje se kontinuiran uvid u programe/aktivnosti koji se događaju u drugim ustanovama u gradu/županiji i tako otvara prostor novim suradnjama.

Fokusne grupe održane s učenicima odgojno-obrazovnih ustanova uključenima u projekt Vollumen dale su dublje uvide u njihova iskustva, razmišljanja, doživljaji i emocije. Tako primjerice **većina učenika ima već prijašnja iskustva s volontiranjem,** pa je samo rijetkima projekt Vollumen bio prvo volontersko iskustvo. Bez obzira na njihovu dob, volonterski „staž“ i iskustvo angažmana u različitim aktivnostima u i izvan ustanove, svi jednako dijele pozitivne doživljaje povezane s volontiranjem. Bez obzira jesu li čistili školsko dvorište, posjećivali korisnike ustanova za starije i nemoćne, pomagali učenicima mlađima od sebe, organizirali humanitarne akcije, vodili klubove čitanja, posjećivali socijalnu samoposlugu, centar za žrtve obiteljskog nasilja ili pak šetali napuštene pse u azilu, **učenike povezuje snažan osjećaj brige i želje za pomaganjem drugima, osjećaj svrhe, i veselja što baš oni mogu pomoći.**

Učenici ističu da im angažman u volonterskim aktivnostima pruža platformu za: **i) učenje o sebi i o drugima, za osobni rast i razvoj; ii) unapređivanje postojećih odnosno stjecanje novih znanja i vještina.** Iako je jasno da su osnovne škole dominantno usmjerene odgoju za volontiranje i aktivnostima koje se odvijaju unutar škole i za učenike, istraživanje pokazuje da su **učenicima jako drage i jednako poučne prilike izlaska iz škole i suradnje s, odnosno boravka u drugim organizacijama/institucijama.**

Učenike veseli kada im se u volonterskim aktivnostima pridruže nastavnici, odnosno profesori - i osnovnoškolce i srednjoškolce. Iskustva koja dijele iz takvih volonterskih akcija puna su pozitivnih dojmova. Oni mlađi među učenicima, posebno ističu kako se tada osjećaju „*tako nekako važnima*“.

Učenike osnovne škole osobito veseli kada se volonterskim akcijama pridruži stručni suradnik (pedagog, psiholog) i ravnatelj/ica. Tada su, kako kaže jedan mlađi učenik, „sigurni da rade nešto jako važno za školu“. **Srednjoškolci ističu da bi bilo dobro da im se više nastavnika pridružuje u volonterskim akcijama, kao i da bi nastavnici mogli/trebali više vrednovati njihov angažman.**

I osnovnoškolci i srednjoškolci odaju dojam **osobne povezanosti sa „svojim“ volonterskim programima/aktivnostima**. Vrlo rado, otvoreno i ponosno govore o svim aktivnostima u koje su bili uključeni, i izražavaju žaljenje što nemaju više vremena za učiniti još više. Oni s malo dužim volonterskim „stažom“ ističu kako im je **volontiranje već sada postalo kao stil života**.

Iskustvo obje skupine učenika govori kako **angažman u volonterskom programu/aktivnostima doprinosi novim poznanstvima i prijateljstvima**.

Učenici ističu **pozitivne dojmove o edukaciji organiziranoj u okviru projekta Vollumen**. Obje skupine ističu slične stvari - interakciju, opuštenu atmosferu, zanimljive i zabavne „predavačice“. Pričaju o edukaciji kao **zabavnom iskustvu u kojem su naučili nove stvari o volontiranju**, a posebno zanimljivim ističu činjenicu da je radionicu održao vanjski suradnik, odnosno „netko izvan škole je došao...“, „super je kad skužiš da postoje ljudi koji baš na tome rade, na tome da nauče druge ljude o volontiranju.“.

5. Preporuke

Preporuke koje slijede u nastavku rezultat su istraživanja provedenog od strane vanjske suradnice izv.prof.dr.sc. Bojane Ćulum Ilić u okviru projekta Vollumen – širenje mreže školskog volontiranja na području Primorsko-goranske županije, analizirane literature i postojeće prakse u području volontiranja i građanskog odgoja i obrazovanja, kao i provedene analize ključnih strateških dokumenata odgojno-obrazovnih ustanova s područja PGŽ-a za školsku godinu 2016/2017. (školskih kurikuluma osnovnih i srednjih škola te godišnjih planova i programa rada učeničkih domova).

Međutim predložene preporuke su i rezultat dugogodišnjeg rada s pojedinim odgojno-obrazovnim ustanovama, a posebno rada s 18 odgojno-obrazovnih ustanova s područja PGŽ-a koje su bile intenzivno uključene u već spomenuti projekt Vollumen.

Valja naglasiti da je dio preporuka usmjeren samim odgojno-obrazovnim ustanovama, koje u direktnom radu imaju prostora i autonomije za djelovanje, dok se dio preporuka odnosi na suradničke organizacije. Pod suradničkim organizacijama ovdje valja posebno naglasiti volonterske centre (regionalne i lokalne), koji, s obzirom na svoju ulogu u zajednici te vrstu podrške koje pružaju, ne samo ustanovama, već i drugim organizatorima volontiranja, imaju jednu od ključnih uloga u razvoju i promociji volonterstva u zajednici.

Naravno, nezaobilazno je dio preporuka usmjeriti i na donositelje odluka (lokalna, regionalna i nacionalna razina), posebno onih u području obrazovne politike i volonterstva, s obzirom da njihovo djelovanje u mnogočemu utječe na ustanove i na suradničke organizacije.

Svi prikupljeni podaci upućuju na sljedeće glavne preporuke usmjerene **odgojno-obrazovnim ustanovama**:

- *Integriranje volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti u školski kurikulum i godišnji plan i program rada odgojno-obrazovne ustanove* – ne predstavlja uvjet, ali je zasigurno jedan od početnih koraka ka konkretnijem promicanju i poticanju volontiranja među učenicima. Također, takva praksa ukazuje i na promišljeni pristup ustanove ka volontiranju učenika, ali i snažnije povezivanje volontiranja s ishodima učenja građanskog

odgoja i obrazovanja, i općenito razvoja djece i mladih. Dodatno, govori i o tome da je u takvo promišljanje uključen školski kolektiv, ali i da postoji razvidna podrška ravnatelja i ostatka kolektiva, što se pokazuje presudnim za kvalitetno planiranje volonterskog programa, ne samo ustanova, već bilo kojeg organizatora volontiranja. Sustavni pristup volontiranju u ustanovama u praksi se pritom često realizira kao izvannastavna aktivnost ili izborni predmet i kao takav pronalazi svoje mjesto u školskom kurikulumu i godišnjem planu i programu. Pritom valja naglasiti da volonterski program i sudjelovanje učenika u istome ne bi trebalo podleći klasičnim načinima vrednovanja (ocjenjivanja) učenika zbog same prirode volontiranja kao dobrovoljne aktivnosti koja ne bi smjela biti uvjetovana školskim postignućima niti bilo kojim drugim (akademske) kriterijima/uvjetima.

- *Planiranje i provedba volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti zahtijevaju ulaganje resursa (ljudskih, prostornih, financijskih) – kvalitetan pristup volonterskom programu podrazumijeva s jedne strane osposobljene djelatnike koji obavljaju ulogu koordinatora volontera koji unutar svoje satnice raspolažu vremenom za kvalitetno obavljanje ove uloge, osiguran i adekvatno opremljen prostor za djelovanje volonterskog programa te planiranje i namjensko trošenje financijskih sredstava za provedbu volonterskog programa (materijal za volonterske aktivnosti, putni troškovi, nagrade za učenike uključene u volonterski program i sl.).*
- *Koordinator volontera – ključna uloga u volonterskom programu / volonterskom klubu / volonterskim aktivnostima - ključnu kariku u provedbi volonterskog programa predstavlja koordinator volontera, osoba osposobljena i spremna na preuzimanje i obavljanje poslova i zadataka koji uključuju planiranje volonterskog programa i direktan rad s učenicima volonterima ili vanjskim volonterima. Dosadašnje iskustvo pokazalo je da su uspješniji i održiviji oni volonterski programi u kojima je jasno definirana uloga koordinatora volontera te takve osobe uživaju podršku svog kolektiva, uključujući ravnatelja. Međutim, valja napomenuti da svim koordinatorima volontera u ustanovama ovaj angažman dakako dolazi povrh njihovih redovnih obveza u okviru primarnog radnog mjesta zbog čega su te osobe često dodatno opterećene. Upravo u cilju rasterećenja jedne osobe, dosadašnja praksa pokazala je vrijednost uključivanja više djelatnika, najčešće dva, koja preuzimaju ulogu koordinatora volontera i na taj način dijele odgovornosti i obaveze. Ovakav pristup osigurava kontinuitet volonterskog programa, posebno u situacijama kada jedan od koordinatora nije u mogućnosti privremeno ili trajno obavljati ulogu koordinatora volontera u ustanovi.*
- *Volonterski program odgojno-obrazovne ustanove zahtjeva adekvatno vrednovanje i nagrađivanje – iako rezultati istraživanja u sklopu projekta Vollumen i dosadašnja praksa ukazuju da uključenost u volonterski program jest prvenstveno rezultat intrinzične motivacije učenika i nastavnika u ulozi koordinatora volontera, element vrednovanja i nagrađivanja važan je zbog nekoliko aspekata: i) **vrednovanje volonterskog angažmana učenika** može biti važan korak kako u motivaciji učenika na daljnji volonterski angažman, tako i u praćenju napretka učenika, a ukazuje na važnost volontiranja ne samo u odgojnom, već i obrazovnom smislu. Zahvalnice, pohvale ili posebna priznanja na kraju školske godine, kao i izleti, zajednička druženja predstavljaju oblike nagrada koje kod učenika jačaju motivaciju, razvijaju ponos, ali i osnažuju pripadnost prema volonterskom programu; ii) **vrednovanje angažmana koordinatora volontera**, iako nije presudno može predstavljati važan motivacijski faktor za daljnje obavljanje ove uloge. U trenutnim okolnostima ono nije presudno jer postoje daleko važniji preduvjeti koji će utjecati kako na motivaciju tako i na kvalitetu rada koordinatora volontera, od osigurane podrške u obavljanju ove uloge, vremena u školskoj satnici za obavljanje pretpostavljenih poslova i zadataka, osiguravanja financijskih sredstava za provedbu volonterskog programa i sl.*

Odgojno-obrazovne ustanove trebale bi kontinuirano promišljati načine vrednovanja i nagrađivanja osoba uključenih u školski volonterski program (učenika, koordinatora volontera i drugih koji su u njega konkretnije uključeni), te u skladu s mogućnostima to i činiti,

kako bi svi akteri, a i samo volontiranje bili prepoznati kao dio vrijednosti i postignuća određene ustanove, kao što se to čini s uspjesima u različitim obrazovnim područjima.

- *Uspješna suradnja s organizacijama iz zajednice kao preduvjet kvalitetnog i kontinuiranog volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti* – brojne ustanove imaju uspostavljenu suradnju s različitim organizacijama iz zajednice s kojima provode zajedničke aktivnosti ili im osiguravaju predstavljanje programa i volonterskih potreba u okviru ustanove. Ovakva praksa pokazuje se kao ključna za povezivanje djece i mladih s civilnim sektorom, kao i za upoznavanje s različitim skupinama građana i njihovim potrebama što je ključan element građanskog odgoja i obrazovanja. Vid suradnje koji uključuje zajedničko promišljanje i organiziranje volonterskih aktivnosti element je koji može dodatno obogatiti sadržaj građanskog odgoja i obrazovanja.

S druge strane, preporuke usmjerene **organizacijama koje usko surađuju s odgojno-obrazovnim ustanovama** na razvoju i uspostavljanju volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti¹³ u školama i učeničkim domovima, posebno (lokalnim i regionalnim) volonterskim centrima mogu se sažeti u sljedeće:

- *Kontinuirana stručna podrška odgojno-obrazovnim ustanovama pri uspostavi i kontinuiranom razvoju volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti* – trenutno dostupne usluge edukacije, savjetovanja i informiranja koje su dostupne ustanovama (djelatnicima i učenicima) u domeni volontiranja te uspostave volonterskog programa sastavni su dio stručne podrške koje volonterski centri nude svim organizatorima volontiranja i građanima općenito. Ovakav vid stručne podrške i osposobljavanja potrebno je nastaviti s ciljem obuhvaćanja većeg broja ustanova, ali je evidentna i nužnost osiguravanja raznovrsnijih vrsta podrške, posebno za one ustanove i/ili djelatnike koji imaju određena predznanja i iskustvo. Potreba za stručnom podrškom prepoznata je u području osmišljavanja i organiziranja volonterskih aktivnosti koje nisu dominantno humanitarne, promišljanja/osmišljavanja kreativnih/inovativnih modela vrednovanja i nagrađivanja učenika volontera, ali i u specifičnim područjima koja nadilaze područje menadžmenta volonterskog programa, poput prikupljanja financijskih sredstava i pisanja projektnih prijedloga s obzirom na evidentne poteškoće financijske prirode u provedbi volonterskih programa u ustanovama.
- *Informiranje i promoviranje volontiranja u odgojno-obrazovnim ustanovama* - veliki broj ustanova još uvijek ne koristi usluge volonterskih centara ili organizacija koje usko surađuju s ustanovama na razvoju i uspostavljanju volonterskog programa, i pitanje je jesu li upoznati s takvim organizacijama i njihovom ulogom u zajednici. S jedne strane, takve organizacije bi dio resursa trebale usmjeriti na obuhvaćanje onih ustanova s kojima do sada nisu uspostavili suradnju te dio aktivnosti usmjeriti na kontinuiranu promociju volontiranja u ustanovama, kao i povezivanje 'iskusnijih' ustanova s onima koje tek kreću uspostavljati volonterski program. Također, s obzirom na utvrđene potrebe i postojeću praksu, dio informiranja ustanova, osobito koordinatora volontera trebao bi biti usmjeren na mogućnosti uključivanja u postojeću nacionalnu manifestaciju Hrvatska volontira, obilježavanje Međunarodnog dana volontera (5.12.) i Međunarodnog dana koordinatora volontera (5.11.), ali i mogućnosti financiranja školskih volonterskih programa – postojeće financijske podrške i dostupni natječaji.
- *Promocija mogućnosti volontiranja u zajednici i poticanje suradnje odgojno-obrazovnih ustanova i organizacija iz zajednice* - volonterski centri kao resursni centri za područje volonterstva u zajednici predstavljaju organizacije koje imaju vrlo široke i dobro uspostavljene kontakte s različitim organizacijama iz zajednice, posebno onima koje uključuju volontere. U tom je

¹³ Iako u najvećem broju slučajeva navedene organizacije najčešće jesu volonterski centri, treba uzeti u obzir da u Hrvatskoj postoji i praksa u kojoj druge organizacije koje se bave ovim područjem, ali ne djeluju kao volonterski centri, osiguravaju ovakvu vrstu podrške. Primjer takve organizacije je Forum za slobodu odgoja.

smislu uloga volonterskih centara osigurati mehanizme i situacije povezivanja organizacija iz zajednice s odgojno-obrazovnim ustanovama, ali i promovirati mogućnosti međusobne suradnje u području volontiranja.

- *Suradnja s jedincima lokalne (regionalne) samouprave u poticanju i razvoju volonterskih programa / volonterskih klubova / volonterskih aktivnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama* – jedinice lokalne (regionalne) samouprave ključan su akter i partner organizacijama iz zajednice u promociji i razvoju volonterskih programa u ustanovama. Iako dio JLRS aktivno sudjeluje u aktivnostima promocije volontiranja na lokalnoj razini¹⁴ potrebna je snažnija suradnja s pripadajućim odjelima za odgoj i obrazovanje u osmišljavanju i razvoju paketa podrške ustanovama s ciljem razvoja školskih volonterskih programa u okviru međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja te izbornih i izvannastavnih aktivnosti.

Preporuke za **donositelje odluka na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini** mogu se sažeti u sljedeće:

- *Volontiranje kao sastavni dio lokalnih, regionalni i nacionalnih javnih politika* – volontiranje kao važan segment aktivnog sudjelovanja građana u zajednici, a obrazovni sustav kao jedno od 'mjesta' gdje se ono ostvaruje i dodatno promovira trebalo bi pronaći prostor u javnim politikama na različitim razinama (npr. Nacionalni program za razvoj volonterstva, lokalni programi za mlade i sl.). Pritom važnu ulogu u donošenju i provedbi takvih javnih politika trebaju imati svi ključni dionici na koje se one odnose, od Ministarstva nadležnog za područje volonterstva, drugih relevantnih ministarstava poput Ministarstva obrazovanja, Ministarstva zdravstva i sl., drugih relevantnih državnih tijela poput Agencije za odgoj i obrazovanje, Nacionalnog odbora za razvoj volonterstva, jedinica lokalne (regionalne) samouprave, volonterskih centara i naravno organizatora volontiranja.
Uz navedeno važno je dodati da volontiranje vapi i za promišljenom nacionalnom strategijom koja će osigurati dugoročno usmjerenje, konkretne instrumente i aktivnosti putem kojih će strateški ciljevi i pripadajuće mjere biti pretočeni u praksu te usmjereni na stvaranje klime za poticanje volontiranja, posebno među djecom i mladima, snažnije integriranje volontiranja u odgojno-obrazovni sustav te općenito promoviranje kulture volontiranja.
- *Podrška u razvoju i provedbi volonterskih programa / volonterskih klubova / volonterskih aktivnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama* – osmisliti i osigurati mehanizme financijske podrške volonterskim programima u odgojno-obrazovnim ustanovama, što u smislu podrške u provedbi konkretnih aktivnosti, što u vidu obavljanja uloge koordinatora volontera. U suradnji s drugim relevantnim akterima osmisliti i osigurati i druge mehanizme podrške usmjerene poticanju odgojno-obrazovnih ustanova na uspostavljanje i razvoj volonterskih programa u okviru međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja, posebno u vidu mogućnosti zapošljavanja osobe koja će obavljati poslove koordinatora volontera i mogućnosti stručnog osposobljavanja postojećeg kadra ustanove za obavljanje navedenih poslova.
- *Kontinuirana financijska podrška razvoju i uspostavljenoj infrastrukturi volonterstva* - osiguravanje kontinuirane financijske podrške za održavanje i razvoj postojeće infrastrukture volonterstva presudna je za daljnji razvoj volonterstva u Hrvatskoj, kao i za pružanje kvalitetne i kontinuirane podrške građanima i organizatorima volontiranja, u ovom slučaju posebno odgojno-obrazovnim ustanovama.

¹⁴ Primjera radi, Grad Rijeka i Primorsko-goranska županija ključni su partneri Udruzi za razvoj civilnog društva SMART u dodjeli nagrade Volonteri godine – nagradi koja je od 2007. godine usmjerena promicanju građana koji žive na području Rijeke i Primorsko-goranske županije, a svojim su se volonterskim angažmanom iskazali u određenoj kalendarskoj godini.

- *Isticanje, promoviranje i nagrađivanje uspješnih primjera i priča volontiranja u odgojno-obrazovnim ustanovama* – uspostavljanje ili revidiranje postojećeg sustava nagrađivanja na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini gdje se posebno vrijednim i važnim vrednuje i ističe volonterski angažman djece i mladih, uloga koordinatora volontera u odgojno-obrazovnim ustanovama i uspješni volonterski programi odgojno-obrazovnih ustanova.
- *Suradnja s organizacijama civilnog društva u promociji volontiranja* – sudjelovanje u koordiniranoj akciji s organizacijama civilnog društva u obilježavanju nacionalne manifestacije Hrvatska volontira koja se provodi od 2011. godine, obilježavanju Međunarodnog dana volontera (5.12.) i Međunarodnog dana koordinatora volontera (5.11.), ali i različitim lokalnim, nacionalnim i međunarodnim događanjima (konferencijama, skupovima i sl.) koji za cilj imaju promovirati volontiranje u društvu, posebno u odgojno-obrazovnom sustavu.

Za kraj valja istaknuti da se predložene preporuke odnose primarno na područje Primorsko-goranske županije, ali mogu biti relevantne i primjenjive u drugim jedinicama lokalne i regionalne samouprave u Hrvatskoj.

LITERATURA

- Pažur, M. (ur). (2016). *Rekonstrukcija građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj: koncept, institucije i prakse*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske. Dostupno na: [http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Rekonstrukcija-GOO\(1\).pdf](http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Rekonstrukcija-GOO(1).pdf)
- Harris, C. (2013). *Promoting Youth Engagement and Wellbeing through Student Volunteer Programs in ACT Schools*. Dostupno na: <https://members.youthcoalition.net/sites/default/files/Volunteering%20ACT%20Youth%20Report.pdf>.
- Howlett, S., Ellis, A. (2002). Theory Versus Practice: Exploring the role of volunteering in engendering citizenship. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/255583475_Theory_Versus_Practice_Exploring_the_role_of_volunteering_in_engendering_citizenship
- Kotlar, V., Bašić, S. (2010). Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u razvoju volonterstva u Hrvatskoj. *Acta Iadertina*, 7, 21-38. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/280097>.
- Pancer, S. M., Brown, S. D., Henderson, A., Ellis-Hale, K. (2007). *The Impact of High School Mandatory Community Service Programs on Subsequent Volunteering and Civic Engagement*. Dostupno na: http://sectorsource.ca/sites/default/files/resources/files/WLU_MandatoryVolunteering_Feb07_2007.pdf
- Šimunković, G., Forčić, G., Milinković, D., Kamenko, J., Šehić Relić, L. (2011). *Generacija za V – Zašto i kako organizirati volonterski program u školi?* Osijek: Volonterski centar Osijek. Dostupno na: <http://www.volonterski-centar-ri.org/wp-content/uploads/Generacija-za-V-finalno-FINAL.pdf>.
- The Office for Standards in Education, Children's Services and Skills (Ofsted) (2011). *Choosing to volunteer - A small-scale survey to evaluate the experiences of young people involved in volunteering in a range of settings*. Dostupno na: http://dera.ioe.ac.uk/13858/1/Choosing_to_volunteer%5B1%5D.pdf
- European Parliament resolution of 22 April 2008 on the role of volunteering in contributing to economic and social cohesion
- 2018 State of the World's Volunteerism Report - The thread that binds Volunteerism and community resilience, dostupno na: https://www.unv.org/sites/default/files/UNV_SWVR_2018_English_WEB.pdf.
- Volunteering and the Australian Curriculum, dostupno na: <https://www.volunteeringaustralia.org/resources/australian-curriculum/>
- The Strategy of Education of Children and Youth for Volunteering, 2018. Minister of Education, Science, Research, and Sport of the Slovak Republic
- Zakon o volonterstvu (NN 22/13, 58/07)

- Etički kodeks volontera, NN 55/08
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 68/18)
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, 2014.
- Nacionalni okvirni kurikulum, 2010
- Okvir nacionalnog kurikuluma, 2017
- Kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2012
- Prijedlog Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017
- Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, siječanj 2019.
- Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine Vlade Republike Hrvatske
- Konačni prijedlog Nacionalnog programa za razvoj volonterstva za razdoblje od 2017. do 2020. godine, u procesu usvajanja
- Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine, Ministarstvo socijalne politike i mladih

Prilog 1. Primjeri razrade izvannastavne aktivnosti volonterskog programa / volonterskog kluba u školskom kurikulumu

Kao sastavni dio *Preporuka za unaprjeđenje školskog kurikulumu odgojno-obrazovnih ustanova u području građanskog odgoja i obrazovanja – Razvoj volonterskog programa kao dio školskog kurikulumu* u nastavku slijede primjeri kako volonterski program / volonterski klub / volonterske aktivnosti integrirati u školski kurikulum odgojno-obrazovne ustanove.

Kao jedna od konkretnih preporuka ustanovama u ovom dokumentu istaknuta je ona koja se odnosi na „*Integriranje volonterskog programa / volonterskog kluba / volonterskih aktivnosti u školski kurikulum i godišnji plan i program rada odgojno-obrazovne ustanove*“ pa je s ciljem pružanja ustanovama što konkretnijih i lako primjenjivih smjernica u sklopu projekta Volumnen iskorišteno znanje i iskustvo odgojno-obrazovnih djelatnika, čija je uloga koordinacija volonterskog programa, u osmišljavanju i definiranju volonterskog programa kao sastavnog dijela školskog kurikulumu.

Za potrebe ovih preporuka i izrade oglednog primjera volonterskog programa / volonterskog kluba kao sastavnog dijela školskog kurikulumu djelatnici osnovnih i srednjih škola na jednom od sastanaka Neformalne mreže koordinatora volontera iz odgojno-obrazovnih ustanova imali su prilike razraditi ciljeve, ishode učenja i način realizacije volonterskog programa kao sastavni dio međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, u obliku izvannastavne aktivnosti. Njihov je rad poslužio za daljnju razradu ove izvannastavne aktivnosti i izradu oglednih primjera volonterskog programa za osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove koji mogu poslužiti kao temelj svim zainteresiranim ustanovama, ali ostavljaju i prostor za dodatnu razradu te sužavanje ili fokusiranje volonterskog programa u pojedinoj ustanovi, prema specifičnim interesima, potrebama i mogućnostima.

Volonterski program u osnovnoškolskim ustanovama

Ciklus (razred)	Prvi, drugi i treći ciklus (1.-8. razreda)
Cilj(evi) i njihovo obrazloženje	<ul style="list-style-type: none">• Promicati ideju i vrijednosti volonterstva među učenicima• Senzibilizirati i potaknuti učenike na aktivno (su)djelovanje u školi i zajednici• Razvijati građanske kompetencije učenika• Razvijati transverzalne vještine učenika (timski rad i suradnja, komunikacijske i organizacijske vještine i sl.)
Ishodi učenja	<ul style="list-style-type: none">• definirati što je volontiranje i koje su njegove sastavne odrednice• sažeti osnovna prava i obveze volontera i organizatora volontiranja• osmisliti i provoditi volonterske akcije i aktivnosti uz podršku koordinatora volontera• promicati važnost i vrijednosti volontiranja u svojem okruženju• njegovati volonterstvo kao dio školskog učenja i kao bitnu komponentu kulture škole

Način realizacije	Načini učenja (što rade učenici)	<ul style="list-style-type: none"> - Promatraju - Razgovaraju - Kritički promišljaju - Sudjeluju u osmišljavanju i provedbi konkretnih volonterskih aktivnosti - Suraduju - Potiču druge na uključivanje u školski volonterski program i volontiranje općenito
	Metode poučavanja (što rade učitelji)	<ul style="list-style-type: none"> - Podučavaju učenike o volontiranju (radionice, prezentacije i dr.) - Vode i usmjeravaju učenike uključene u volonterski program - Potiču učenike na volontiranje i preuzimanje odgovornosti - Uspostavljaju suradnju s organizacijama iz zajednice i drugim relevantnim akterima (unutar i izvan ustanove) - Daju povratnu informaciju na volonterski angažman učenika - Prate i vrednuju volonterski angažman učenika
	Trajanje izvedbe	Kontinuirano, tijekom školske godine
Način praćenja i provjere ishoda/postignuća	Kontinuirano usmeno i pismeno praćenje od strane koordinatora volontera (usmena povratna informacija na usvojene ishode učenja i izvršene zadatke, evidencija volonterskih sati) i drugih uključenih osoba (drugi učitelji/nastavnici, korisnici volontiranja) Samovrednovanje učenika volontera (usmeno i pismeno, putem unaprijed pripremljenih upitnika)	
Potrebni resursi	Ljudski: učenici volonteri, koordinator/i volontera, drugo nastavno i nenastavno osoblje, roditelji, organizacije iz zajednice (prema potrebi i mogućnosti) Materijalni: ovisno o vrsti (kompleksnosti) aktivnosti i mjestu provedbe (unutar i izvan ustanove)	

Volonterski program u srednjoškolskim ustanovama

Ciklus (razred)	Četvrti ciklus (1. – 4. razreda)
Cilj(evi) i njihovo obrazloženje	<ul style="list-style-type: none"> • Promicati ideju i vrijednosti volonterstva među učenicima • Senzibilizirati i potaknuti učenike na aktivno (su)djelovanje u školi i zajednici • Razvijati građanske kompetencije učenika • Razvijati transverzalne vještine učenika (timski rad i suradnja, komunikacijske i organizacijske vještine i sl.)

Ishodi učenja	<ul style="list-style-type: none"> • Potaknuti učenike na korisno provođenje slobodnog vremena • predstaviti volontiranje kao oblik aktivnog sudjelovanja građana u društvu (zašto i kako) • odgovorno obavljati ulogu volontera, poštujući prava organizatora volontiranja • istražiti probleme unutar škole i u zajednici te ponuditi konkretna rješenja za uočene probleme u vidu volonterskih aktivnosti • identificirati mogućnosti volontiranja u zajednici, uključujući i mogućnosti međunarodnog volontiranja • promicati važnost i vrijednosti volontiranja u svojem okruženju • njegovati vlastiti doprinos školi i zajednici kroz volontiranje 	
Način realizacije	Načini učenja (što rade učenici)	<ul style="list-style-type: none"> - Promatraju - Razgovaraju - Kritički promišljaju - Istražuju probleme i predlažu konkretna rješenja - Planiraju, organiziraju i provode volonterske aktivnosti u školi i u zajednici - Surađuju - Potiču druge na uključivanje u školski volonterski program i volontiranje općenito
	Metode poučavanja (što rade učitelji)	<ul style="list-style-type: none"> - Podučavaju učenike o volontiranju (radionice, prezentacije i dr.) - Vode i usmjeravaju učenike uključene u volonterski program - Potiču učenike na volontiranje i preuzimanje odgovornosti - Uspostavljaju suradnju s organizacijama iz zajednice i drugim relevantnim akterima (unutar i izvan ustanove) - Daju povratnu informaciju na volonterski angažman učenika - Prate i vrednuju volonterski angažman učenika
	Trajanje izvedbe	Kontinuirano, tijekom školske godine
Način praćenja i provjere ishoda/postignuća	Kontinuirano usmeno i pismeno praćenje od strane koordinатора volontera (usmena povratna informacija na usvojene ishode učenja i izvršene zadatke, evidencija volonterskih sati) Samovrednovanje učenika volontera (usmeno i pismeno, putem unaprijed pripremljenih upitnika)	
Potrebni resursi	Ljudski: učenici volonteri, koordinatori/i volontera, drugo nastavno i nenastavno osoblje, roditelji, organizacije iz zajednice (prema potrebi i mogućnosti) Materijalni: ovisno o vrsti (kompleksnosti) aktivnosti i mjestu provedbe (unutar i izvan ustanove)	